

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-27-8>

УДК: 811.161

ХУРТАК І. В.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ТАЄМ М. Д.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

МІЖМОВНА ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ГЕРМАНІСТІВ

Стаття присвячена міжмовній та міжкультурній комунікації у підготовці фахівців з германської філології. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних способів підготовки сучасних професіоналів у галузі германістики. Мета статті полягає в обґрунтуванні введення у зміст іншомовної освіти дисциплін, які спрямовані на формування та розвиток міжкультурної комунікації. У статті міжкультурна комунікація трактується як повне взаєморозуміння між двома учасниками комунікативного акту, які належать до різних національних культур. Автори зазначають, що в міжкультурній комунікації контактує не культура, а людина, яка є представником і посередником міжкультурної взаємодії, тобто міжкультурна комунікація – це стосунки, які складаються між людьми – представниками різних культур у ситуаціях мовної взаємодії. Культурна компетентність вважається найважливішим елементом комунікативної компетенції, необхідним для культурного діалогу, що означає толерантність у всіх ситуаціях спілкування, уміння обрати правильний тон у спілкуванні з представниками інших культур, відповідні стратегії спілкування та форми самопрезентації. Автори розглянули умову ефективною міжкультурної комунікації з лінгвістичної та екстралінгвістичної точок зору. У статті зроблено висновок про необхідність спільного вивчення мови як системи символів та інструменту комунікації й культури як системи цінностей, світосприйняття і поведінки носіїв мови. Запропоновано запровадити в програму підготовки германістів такі дисципліни як «Лінгвокультурологія» та «Лінгвокраїнознавство». У межах методики викладання цих дисциплін пропонується застосовувати макросоціологічний, мікросоціологічний, антропологічний, туристичний та освітній підходи.

Ключові слова: лінгвокраїнознавство, лінгвокультурологія, міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність, міжмовна комунікація.

KHURTAK I.

National Technical University «Dnipro Polytechnic»

TAYYEM M.

National Technical University Kharkiv Polytechnic Institute

INTERLINGUAL AND INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE EDUCATION OF MODERN GERMANISTS

The article is devoted to interlingual and intercultural communication in the training of specialists in Germanic philology. The relevance of the research is conditioned by the search for effective ways of training modern professionals in the field of Germanic Studies. The aim of the article is to substantiate the necessity of revising the content of foreign language education with a focus on linguistics and intercultural communication. Intercultural communication is interpreted as a complete mutual understanding between two participants in a communication act who belong to different national cultures. The authors point out that in intercultural communication, it is not the culture that comes into contact, but the person who is the representative and mediator of intercultural interaction, i.e. intercultural communication is the relationship that develops between people from different cultures in situations of language interaction. Cultural competence is considered to be the most important element of communicative competence necessary for cultural dialogue, which means tolerance in all situations of communication, the ability to choose the right tone in communicating with representatives of other cultures, appropriate communication strategies and forms of self-presentation. The authors considered the condition of effective intercultural communication from linguistic and extralinguistic points of view. The article concludes that it is necessary to jointly study language as a system of symbols and a tool for communication and culture as a system of values, worldview and behavior of native speakers. The authors of the article suggest introducing such disciplines as «Linguocultural studies» and «Ethnolinguistics» into the curriculum of Germanist training. It is proposed to use macrosociological, microsociological, anthropological, tourism, and educational approaches in the teaching of these disciplines.

Key words: Linguocultural studies, Ethnolinguistics, intercultural communication, intercultural competence, interlingual communication.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розглядаючи проблеми міжмовної та міжкультурної комунікації в сучасному суспільстві, можна виокремити три моменти: поняття міжмовної та міжкультурної комунікації, її конкретні прояви та проблеми в сучасному суспільстві. Аналіз праць сучасних лінгвістів засвідчує, що поняття «міжкультурна комунікація» – це поняття, похідне від понять «культура» та «комунікація». Коли зустрічаються представники різних культур, кожен із них діє відповідно до своїх культурних принципів. Таким чином, міжкультурна комунікація – це повне взаєморозуміння між двома учасниками комунікативного акту, які належать до різних національних культур. Термін «міжкультурний» містить безліч виразів залежно від дисципліни, в якій його вивчають, уподобань і цілей автора. Міжкультурна комунікація іноді позначається терміном «крос-культурна» [2; 7; 9], однак це скоріше свідчить про брак перекладацької культури, що доводить складність

міжмовної/міжкультурної комунікації, адже кроскультурний підхід пов'язаний із зіставним вивченням певних культурних явищ на основі внутрішньокультурного аналізу [9; 10].

У наукових колах часто трапляються терміни «етнічна/расова/міжрасова комунікація» [8; 10], які уживають під час розгляду відносин між різними етнічними або расовими групами в межах однієї країни, при цьому враховується колір шкіри та походження. Існує безліч форм міжкультурної комунікації, наприклад, це можуть бути заплановані переговори між представниками державних чи ділових організацій з різних країн, або незаплановані зустрічі під час екскурсійних поїздок, конференцій, академічних семінарів тощо. Завдяки сучасним процесам мобільності та комунікації кордони між країнами зникають, світ став настільки тісним, що обміни між країнами, народами та культурами практично неминучі. З огляду на це, актуальною виявляється підготовка сучасних професіоналів у галузі германістики, що потребує пошуку ефективних способів викладання іноземної мови не лише як інструменту комунікації, а і як системи цінностей та світосприйняття носіїв іноземної мови.

Аналіз досліджень та публікацій

Здійснений аналіз наукових публікацій засвідчує, що зміст викладання іноземних мов, зокрема германських, в аспекті міжмовної та міжкультурної взаємодії був предметом дослідження зарубіжних та українських вчених. І. Ю. М'язова [3] та В. М. Манакін [4] приділяють у своїх розвідках увагу особливостям тлумачення поняття «міжкультурна комунікація». Зі свого боку, В. Л. Панченко вивчає елементи, етапи та стратегії розвитку міжкультурних комунікацій [5]. Розвідки А. В. Шелякіної присвячені культурно маркованій лексиці як когнітивному компоненту міжкультурної комунікації [6]. Фундаментальною є робота Аджемоглу Дарона та Робінсона Джеймса, присвячена міжкультурній комунікації, а саме: причинам та наслідкам комунікативних невдач [1]. Заслужують особливої уваги роботи з міжмовної та міжкультурної комунікації таких зарубіжних дослідників, як Дж. Болтена [8], М. Ліна [9], М. Маркіяник [10], М. Мюллера [11] та ін.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності обов'язкового введення у зміст іноземної освіти дисциплін, які спрямовані на формування та розвиток міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу

У сучасному світі всі країни перебувають під соціальним і культурним впливом інших народів. У цьому контексті підтримання багаторівневих форм контактів і спілкування вимагає не тільки знання відповідних мов спілкування, а й традицій іноземних культур, моделей спілкування та поведінки, які, своєю чергою, допомагають уникнути помилкових мовленнєвих рішень [11, с. 27]. Незнання одним комунікантом культури іншого вважається однією з головних причин невдач у міжкультурній комунікації. Без цього важко побудувати ефективні тексти та домогтися успішного та конструктивного діалогу. Успішна комунікація безпосередньо залежить від знання культури і норм мовної та культурної спільноти, в якій відбувається спілкування [9, с. 53]. У західних традиціях найбільшого значення надають відкритості мовного повідомлення, яке визнають незалежно від контексту розмови, а мовця і слухача розглядають як двох рівноправних суб'єктів, стосунки між якими мають бути виявлені з мовного висловлення незалежно від його соціокультурних характеристик [8; 9; 11]. У східних і азійських культурах соціокультурний контекст важливий незалежно від перебігу бесіди щодо етики, психології, політики, традицій і соціальних відносин. Тому процес міжкультурної комунікації ускладнюється відмінностями в розумінні вербальних висловлювань. Це пов'язано з тим, що у східних та азійських культурах часто більше уваги приділяється манері та ритуалам мовленнєвих висловлювань, аніж безпосередньо їхній структурі та змісту.

Найбільш очевидні зіткнення культур і культурні конфлікти можна спостерігати в повсякденному житті. Добре відомий приклад, коли іспанська компанія домовилася з Мексикою про продаж великої кількості корків від шампанського, але з необережності пофарбувала їх у бордовий колір, колір жалоби в мексиканській культурі, що призвело до зриву угоди [11, с. 34]. У житті відбуваються зіткнення між культурами, причому не тільки під час зіткнення рідної культури з іноземною, а й усередині власної рідної культури. Це може статися, коли зміни в соціальному житті досягають такого рівня, що наступні покоління не пам'ятають, не знають і не розуміють культуру та світогляд попереднього покоління. Очевидно, що необхідно враховувати і спеціально вивчати відмінності між людьми, вивчати інші культури та їхні особливості. Це збагатить людину, змінить її ставлення до світу та інших людей і сприятиме успішній та адекватній міжкультурній та міжмовній комунікації.

Сьогодні дослідження в системі міжкультурної комунікації зосереджені на світогляді та поведінці комунікантів у їхній мовленнєвій діяльності з представниками різних культур, на поведінці людей, які стикаються з певними труднощами через мовні й немовні відмінності, а також на розгляді неминучого впливу цих відмінностей на результати комунікації. Важливо зазначити, що в міжкультурній комунікації контактує не культура, а людина, яка є представником і посередником міжкультурної взаємодії, тобто міжкультурна комунікація – це стосунки, які складаються між людьми – представниками різних культур у ситуаціях мовної

взаємодії. Це пов'язано з тим, що всі тонкощі й уся глибина проблем міжмовної та міжкультурної комунікації стають особливо очевидними при співставленні іноземної мови з рідною та іноземної культури з рідною мовою [9, с. 79]. В українській науково-освітній системі саме викладачі іноземних мов є новаторами у вивченні міжкультурної комунікації. Сьогодні багато українських університетів включають до своїх навчальних планів такі дисципліни, як «Міжкультурна комунікація» та «Лінгвокультурологія»; тісний зв'язок між міжкультурною комунікацією і викладанням іноземних мов очевидний. Міжкультурна комунікація як дисципліна фокусується на вивченні набору екстралінгвістичних фактів, тобто соціокультурних структур і одиниць, що лежать в основі мови і відображаються в ній [11, с. 45].

Мова відображає світ через призму її носіїв. Це певне бачення світу, яке відрізняється від того, як бачать світ представники інших культур. Мова – це і інструмент спілкування, і система цінностей, прийнята спільнотою, яка нею розмовляє. Наприклад, проведемо порівняльний аналіз українських та англійських слів з урахуванням соціокультурних чинників: державна мова «official language»; державна установа «government(al) organization»; державний борг «national debt»; державний діяч «civil servant»; державна політика «public policy»; державний секрет «state secret». Цей приклад засвідчує «унікальність лексичної та фразеологічної сполучуваності кожного слова в кожній конкретній мові, що є причиною комунікативної невдачі з небажаними наслідками в міжкультурному спілкуванні» [8, с. 105]. Порівняльне вивчення рідної та іноземної мови – єдиний шлях до успіху. Процес міжкультурної комунікації висуває високі вимоги до формування лексико-граматичних навичок і вмінь, до володіння всіма видами мовленнєвої діяльності. Водночас ефективність міжкультурної комунікації залежить від багатьох інших чинників. Наприклад, знання невербальних форм спілкування представників іноземних культур, правил етикету, зокрема ділового етикету, а також загальних фонових знань про країну та культуру комуніканта. Іншими словами, йдеться про необхідність вивчення світу носіїв мови, їхнього способу життя, національної ідентичності та менталітету [11, с. 57].

Подолання культурних бар'єрів не менш важливе для ефективної міжкультурної комунікації, ніж подолання мовних бар'єрів. До компонентів культури належать здебільшого традиції, побутова культура, повсякденна поведінка в різних ситуаціях спілкування (вербальних і невербальних), так звана «національна картина світу», тобто національні особливості, які стосуються сприйняття і думок про навколишній світ, а також художня культура, що відображає минуле і сьогодення конкретної етнічної групи [8, с. 135]. Культурна компетентність – найважливіший елемент комунікативної компетенції, необхідний для культурного діалогу, що означає толерантність у всіх ситуаціях спілкування, уміння обрати правильний тон у спілкуванні з представниками інших культур, відповідні стратегії спілкування та форми самопрезентації [11, с. 87]. Логічно, що розробка нових методів навчання іноземних мов проблематична. Це має бути методика культурології, метою якої є надання студентам низки відомостей про країну мови, що вивчається. Макросоціологічний (статистичні відомості, результати опитувань), мікросоціологічний (інтерв'ю, думки представників іноземних культур щодо реальних фактів), антропологічний (звичаї, національні традиції мови, що вивчається, внутрішньосімейні, робочі стосунки), туристичний (визначні пам'ятки, здобутки культури та мистецтва), освітній (літературні твори, поезія, зображення тощо) та інші підходи в рамках цієї методології набувають значного розвитку. У цьому контексті дисципліна «Лінгвокраїнознавство» або «Лінгвокультурологія», що вивчаються іноземною мовою, можуть стати засобом реалізації цієї методології на практиці. Набуття знань про літературу, музику, архітектуру та живопис країни мови, що вивчається, її структуру, особливості, схожість і відмінності з рідною мовою розглядається як засіб задоволення когнітивного інтелекту особистості у сфері її діяльності [11, с. 77]. Має сенс розвинути цю ідею відповідно до сучасних вимог до якості навчання іноземних мов молодих фахівців.

Сьогодні метою навчання іноземних мов є розвиток особистості як посередника культури. Саме мовна особистість полегшує процес передавання концептуальної та культурної інформації, що стосується конкретної комунікативної ситуації [8, с. 233]. Саме бікультурна особистість здатна долати як мовні, так і культурні бар'єри, виходити за рамки власної культури та здійснювати комунікативну діяльність, не втрачаючи при цьому своєї національної ідентичності [11, с. 206]. Бікультурна комунікація – це комунікація, що відбувається в ситуаціях, коли існують значні культурні відмінності в комунікативній компетенції учасників і коли ці відмінності суттєво впливають на успіх або невдачу певної комунікативної події [8, с. 241]. Комунікативна компетенція розуміється як володіння мовою як системою знаків і правил її функціонування, а також принципами спілкування з представниками іноземної культури. Основним завданням майбутнього, що стоїть перед викладанням іноземних мов, є максимальний розвиток комунікативної компетенції здобувачів освіти і формування комунікативної компетенції, основною частиною якої є культурологічна компетенція. Для вирішення цього завдання необхідно зробити лінгвокраїнознавство та міжкультурну комунікацію основними компонентами змісту навчання іноземної мови.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Викладання іноземної мови не може обмежуватися лише лінгвістичною системою цієї мови, пріоритетним має бути також ознайомлення з культурою, цінностями, світосприйняттям носіїв мови, тобто ефективна міжмовна та міжкультурна комунікація має розглядатися у лінгвістичному та

екстралінгвістичному аспектах. У цьому контексті необхідно обов'язково запровадити в програму підготовки германістів такі дисципліни, як «Лінгвокультурологія» та «Лінгвокраїнознавство».

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вивченні досвіду впровадження таких дисциплін як «Лінгвокультурологія» та «Лінгвокраїнознавство» у програми підготовки сучасних германістів.

Література

1. Аджемоглу Дарон, Робінсон Джеймс. Чому нації занепадають / пер. з англ. Олександра Дем'янчука. Київ: Наш формат, 2017. 440 с.
2. Куриляк В. Є. Менеджмент: міжцивілізаційні і міжкультурні основи: монографія. Київ: Кондор, 2010. 482 с.
3. М'язова І. Ю. Особливості тлумачення поняття «міжкультурна комунікація». *Філософські проблеми гуманітарних наук*. 2006. № 8. С. 108–113.
4. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: ЦУЛ, 2012. 288 с.
5. Панченко (Гермасій) В. Л. Особливості міжкультурних комунікацій: елементи, етапи, стратегії розвитку. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497>
6. Шелякіна А. В. Культурно маркована лексика як когнітивний компонент міжкультурної комунікації (на матеріалі американського варіанту англійської мови). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VI(51), Issue: 176. 2018 Sept. Pp. 65-68.
7. Bleaman I. Uriel Weinreich: Contact Linguist, Historical Linguist, and Yiddishist Par Excellence. *Journal of Jewish Languages*. 2017. № 2. Pp. 131-143.
8. Bolten J. *Interkulturelle Kommunikation. Texte und Übungen zum interkulturellen Handeln*. Sternenfels: Wiissenschaft und Praktik, 2003. 396 s.
9. Lin M. Is There an Essential Difference between Intercultural and Intracultural Communication? *Intercultural Communication*. 2003-2004. № 6.
10. Marcjanik M. *Grzeczność w komunikacji językowej*. Warszawa, 2007.
11. Müller M. *Polyglotte Kommunikation. Soziale Arbeit und die Vielsprachigkeit ihrer Praxis*. Heidelberg: Carl-Auer, 2008. 370 s.

References

1. Adzhemoglu Daron, Robinson Dzhejms. Chomu naciji zanepadajutj / per. z anghl. Oleksandra Dem'janchuka. Kyjiv : Nash format, 2017. 440 p.
2. Kuryljak V. Je. Menedzhment: mizhcyvilizacijni i mizhkuljturni osnovy: monoghrafija. Kyjiv: Kondor, 2010. 482 p.
3. M'jazova I. Ju. Osoblyvosti tлумachennja ponjattja «mizhkuljturna komunikacija». Filozofskji problemy ghumanitarnykh nauk. 2006. № 8. Pp. 108–113.
4. Manakin V. M. Mova i mizhkuljturna komunikacija. Kyjiv: CUL, 2012. 288 p.
5. Panchenko (Ghermasij) V. L. Osoblyvosti mizhkuljturnykh komunikacij: elementy, etapy, strateghiji rozvytku. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497>
6. Sheljakina A. V. Kuljturno markovana leksyka jak koghnityvnyj komponent mizhkuljturnoji komunikaciji (na materiali amerykansjkogho variantu anghlijskoho movy). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VI(51), Issue: 176. 2018 Sept. Pp. 65-68.
7. Bleaman I. Uriel Weinreich: Contact Linguist, Historical Linguist, and Yiddishist Par Excellence. *Journal of Jewish Languages*. 2017. № 2. Pp. 131-143.
8. Bolten J. *Interkulturelle Kommunikation. Texte und Übungen zum interkulturellen Handeln*. Sternenfels: Wiissenschaft und Praktik, 2003. 396 p.
9. Lin M. Is There an Essential Difference between Intercultural and Intracultural Communication? *Intercultural Communication*. 2003-2004. № 6.
10. Marcjanik M. *Grzeczność w komunikacji językowej*. Warszawa, 2007.
11. Müller M. *Polyglotte Kommunikation. Soziale Arbeit und die Vielsprachigkeit ihrer Praxis*. Heidelberg: Carl-Auer, 2008. 370 p.